

Verba Halyna, Nevylna Yuliya. Spanish Fairy Tales: a Problem of Pragmatic Adaptation and the Limits of Variations. The translation of folk tales occupies a rather special place among the genre strategies of literary translation. Fairy tales belong to peripheral fiction, as opposed to high authorial literature. The specificity of the translation of fairy tales results from the fact that their recipients are mainly children, and therefore the translator should take into account the age characteristics of the future reader of their translation and at the same time should not neglect such fundamental concepts as adequacy and equivalence. The main features of a fairy tale can be the following: the beginning, the ending, often the repetition of an action three times, the presence of a didactic element, the presence of a dichotomy (good - evil) and the absence of detailed descriptions (as opposed to prose). From the point of view of the structural-semantic content, the text of fairy tales has a number of conventional elements, such as set expressions at the beginning of a tale and the conventional form of the ending. In terms of the topics covered, Ukrainian and Spanish tales coincide in many respects. However, there remains a lot distinguishing them; primarily different linguistic and conceptual pictures of the world. Folk tales reflect certain cultural realities, the world view of a nation, thus the translation should reflect its specific nature. From the point of view of the verbal form of Spanish fairy tales we should note that the syntax of Spanish tales is much more complicated than that of Ukrainian, thus the translator often chooses to divide one complex unit into several simple ones, replace infinitive forms with gerunds etc. The beginning and the ending in both languages have established conventional forms which are preserved by the translator, often being replaced with established Ukrainian conventional structures. However, we can also observe the loan translation of Spanish conventions, which contributes to preserving the national color. In terms of vocabulary, a comparative analysis showed a greater lexical variety of Ukrainian translation as compared to the original Spanish version due to the neutrality of Spanish lexemes replaced with connotatively-marked Ukrainian ones (here we refer to synonymic counterparts). In the translation of Spanish folk tales there is a tendency to domestication in terms of its structural-semantic arrangement, but it is lexical realities, lifestyle and customs that give the translated text the necessary national color.

Key words: Fairy tale, folklore, translation, genre, style, domestication, foreignization.

УДК808.3 – 316.4

Валерія Гавриленко

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ТЕРМІНОЛОГІЯ» І «ТЕРМІНОСИСТЕМА»

У статті наведено результати теоретичного дослідження щодо виділення суттєвих відмінних ознак у лінгвістичних термінах «термінологія» і «терміносистема». Звернуто увагу на неадекватність використання цих термінів контекстних синонімів або взагалі взаємозамінних термінів. У тексті наведено аргументи на користь твердження, що вказані вище терміни не можуть бути взаємозамінними, виходячи з їхньої природи. Окремо автор наголошує на недостатній вивченості терміна «терміносистема», а саме: його структури, особливостей формування і взаємодії термінологічних угруповань різного ступеня впорядкування та власне термінів між собою в рамках терміносистем. Новою є спроба висвітлення автором концептуальної природи понять «термінологія» і «терміносистема», а саме опису безпосереднього зв'язку таких явищ концептуального характеру як концептополе і фрейм та понять термінологічного апарату. Автор також окреслює фундаментальну різницю цих понять з огляду на природу їх формування і походження, оскільки в одному з випадків ключову роль відіграють природні процеси звуження/розширення і уточнення контекстуального значення мовних одиниць, а в іншому – відбувається механічний штучний відбір, ініційований одним або декількома дослідниками з певною метою. У статті також наголошується на структурно-організаційній різниці двох згаданих вище термінів. Положення дослідження, викладеного в цій статті, можуть стати в пригоді вченим, які займаються питаннями корпусної лінгвістики, вченим-термінознавцям і лексикографам у процесі укладання або уточнення термінологічного апарату своїх досліджень, а також під час вибору можливих методів роботи, адже описана в роботі різниця ключових аспектів понять «термінологія» і «терміносистема» зумовлює, в свою чергу різні методології дослідження. Учені також зможуть послуговуватись положеннями, викладеними в цій статті, для дослідження взаємодії різноманітних терміносистем у межах однієї термінології, як співвідносяться терміни одних терміносистем з іншими в рамках однієї термінології, і як відбувається і за яких умов міждисциплінарний перехід термінів у різні термінології.

Ключові слова: термін, термінологія, терміносистема, концепт, структура.

Постановка наукової проблеми та її значення. Перші дослідження з теорії термінів і роботи з їх утворення і віднесення до певної частини наукового знання почалися ще у XVIII сторіччі. На основі робіт тодішніх учених, власне, і заклалась термінологія як наука про терміни. Одним із таких учених був Карл фон Ліней. Його роботу *Fundamenta Botanica*, у якій він описав

системну структуру і правила співвіднесення термінів і явищ, можна вважати першою систематизованою термінологією з ботаніки. Термінологію на разі розглядають саме і як науку, яка займається теорією термінів, так і сукупність цих самих термінів.

Однією з проблем, не вирішених досі можна вважати неоднозначність дефініцій «термінологія» та «терміносистема». Це пояснюється відсутністю чітко сформульованих ознак, які відділяють б один термін від іншого. У нашій роботі спробуємо окреслити цю різницю.

Методи. У дослідженні ми використовували порівняльний метод, структурний метод (вивчали різницю структурної організації термінології і терміносистеми), метод концептуального аналізу (в процесі аналізу термінології і терміносистеми як явищ, що мають концептуальну природу і співвідносяться з конкретними концептуальними структурами).

Результати. Передусім треба розглянути наявні визначення обох понять. Спочатку розглянемо поняття «термінологія». Г. О. Винокур, наприклад, визначає термінологію як стихійне нагромадження термінів, у якому відображається весь історичний процес накопичення і усвідомлення знань в певній галузі знання. Термінологія збагачується і поповнюється за рахунок лексики загального вжитку [10] Своєю чергою В. М. Лейчик наголошує, що в процесі стрімкого розвитку науки і техніки термінологічні одиниці все частіше використовують засобами ЗМІ, а отже термінології мають тенденцію до зменшення за рахунок розширення значення терміна і втрати ним точності [5]. А. В. Суперанська, Н. В. Подольська, Н. В. Васильєва виділяють такі значення терміна «термінологія»:

- Сукупність або деяка невизначена множина загальнонаукових термінів;
- Сукупність термінів (понять і назв) певної галузі знання (наприклад медична термінологія);
- Учення про формування, склад і функції загальнонаукових термінів;
- Учення про формування, склад і функції термінів певної конкретної галузі наукового знання, які використовуються в конкретній мові, а також про їх еквіваленти іншими мовами;
- Загальне вчення про терміни.

Отже можна простежити досить чітке розмежування: термінологія розділяється на найменування власне розділу науки про терміни і найменування набору термінів із конкретної тематики [9, с. 14].

Варто також звернути увагу на тлумачення термінології з погляду соціолінгвістики. Гамбьє (1987) першим звернув увагу на той факт, що термінологія тісно взаємопов'язана з історичним процесом, оскільки концепти всередині неї розвиваються і змінюються, як змінюються і реалії, які вони виражають і які вибудовують систему нових знань, ґрунтуючись на старих. Більше того, умовні кордони між галузями знання розмиваються, що зумовлює включення нових лексичних одиниць. Учений наголошує, що термінологія не може існувати без соціальних практик, оскільки суспільний дискурс визначає умови, за яких певні терміни пов'язуються з певними визначеннями в науковій і професійній діяльності. Врешті-решт дослідник говорить, що термінологія пов'язана з продукуванням наукового і технологічного знання, оскільки наукові концепти не можуть існувати лише в концептуальному просторі [4, р. 320]. Загалом можна зробити висновок: термінологія – це двосторонній концепт, у якому закладено такі два значення:

- Термінологія – сукупність спеціалізованих лексичних одиниць, які обслуговують певну галузь наукового знання;
- Термінологія – наука про терміни, їх опис, принципи здійснення термінологічних процесів.

Тепер звернемо увагу на особливості поняття «терміносистема». Г. О. Винокур наголошує, що для конструювання терміносистеми необхідна спеціальна теорія, оскільки такого роду теорія і лежить в основі терміносистеми і відповідної системи понять. В одній галузі може бути декілька терміносистем за наявності декількох теорій [10]. Своєю чергою Т. Р. Кияк звертає увагу на те, що термін є елементом системи, якщо систему розуміти як стійкий і обов'язковий для всіх елементів зв'язок. Він розшифровує терміносистему як впорядковану сукупність, яка

описує певну спеціальну галузь знань чи людської діяльності [3, с. 11]. А. К. Сулейманова у своїй дисертаційній роботі, присвяченій терміносистемі нафтової справи [8], стверджує, що терміносистеми співвідносяться із системою понять певної сфери знання і репрезентують сукупність термінів, зумовлених культурою країни і менталітетом народу. В. М. Лейчик до проблеми розмежування термінів «термінологія» і «терміносистема» підходить із різних позицій. Однією з підстав для розмежування цих двох явищ він вважає наукову концепцію. Згідно з твердженням дослідника, термінологія – це сукупність термінів, не об'єднаних однією концепцією чи теорією, а відповідно така сукупність не відображає всі поняття цієї науки чи галузі техніки. А терміносистема навпаки – ґрунтується на певній теорії, а отже містить всі поняття, притаманні певній області знання [6, с. 64–65]. Цю позицію також підтримує А. Н. Баранов, вважаючи, що в межах однієї теорії терміни конкретної наукової дисципліни утворюють терміносистему [1, с. 89].

Отже, терміносистему переважно вважають сукупністю термінів, упорядкованих згідно з певною теорією чи принципом. Водночас, на прикрість, у текстах наукової і науково-популярної літератури ці два поняття часто вважаються взаємозамінними або контекстуальними синонімами. Відтак у цьому дослідженні ми зробимо спробу розмежувати ці поняття і коротко схарактеризувати їх принципові відмінності.

Передусім треба звернути увагу на різницю в концептуальному аспекті. Якщо вважати термінологію сукупністю спеціалізованих лексичних одиниць, які обслуговують певну сферу наукового знання, то можна робити висновок, що термінологія використовується в межах певного концептополя. Концептополю властиві такі риси:

- підсистема КСф (система об'єктів одного роду),
- стійке угруповання концептів
- типологічно і значеннево однорідні концепти [7, с. 216].

Термінологія є фактично лексичним відображенням сукупності однорідних за значенням концептів, які вербалізуються за допомогою термінів, що належать до термінології. Вони не є впорядкованими за певним принципом, а утворюють і фактично описують концептополе певної галузі людського знання.

З іншого боку, терміносистема тлумачиться як сукупність, створена за певним принципом чи концепцією. І її концептуальну природу можна прирівняти до структури фрейму. Під фреймом прийнято розуміти систему, за якою організовуються уявлення, образи, поняття, концепти, що зберігаються в пам'яті [7, с. 187]. У такий спосіб фрейм небезпідставно витлумачується як ієрархічно організована структура інформаційних даних. А. М. Приходько звертає увагу, що якщо розуміти під «фреймом» пучки знань або ситуацій, які дослідник може поєднувати як завгодно, то це поняття видається доволі суб'єктивним, щоб ним можна було ефективно і коректно користуватися. Тому ми вважаємо за необхідне зазначити, що суб'єктивність обраного критерію чи концепції організації концептів (і термінів, що їх вербалізують) не повинна впливати на власне сутність термінологічних одиниць, тобто їх нейтральність, системність і контекстну однозначність.

Отже, першою суттєвою відмінністю термінології від терміносистеми є їх концептуальна природа. Термінологія описує концептополе, яке є сукупністю концептів, властивих специфічній частині людського знання, а терміносистему можна прирівняти до фреймової структури, у якій члени, що її конституують, знаходяться в ієрархічних зв'язках.

Окремо варто зазначити, що через свою штучність концептуальна структура терміносистем може набувати не лише фреймового вигляду. Сьогодні одним з напрямів роботи термінографів є побудова так званих парасолькових концептів (*umbrella concept*), у яких наочно ілюструються ієрархічні рівні й гіпонімічні зв'язки між словами-вербалізаторами [2, р. 13]. Виділення таких концептів є надзвичайно важливим при налаштуванні програмного забезпечення у проведенні експериментів із корпусної лінгвістики (виділення термінів-вербалізаторів основного концепту, його похідних і їх похідних для здійснення адекватної розмітки текстів корпусу і проведення статистичного аналізу їх використання в тексті)

Також до відмінних рис відносимо специфіку входження термінологічних одиниць у термінологію і терміносистему. Склад термінології як лексичного утворення змінюється за рахунок процесів термінологізації і детермінологізації, неологічних процесів, появи нових напрямів досліджень в обраній галузі знання, що зумовлює доповнення термінологічного апарату. Лексичні одиниці або отримують нове значення, яке є однозначним у конкретному контексті, нейтральним і описує певне явище чи процес наукового чи професійного процесу, або навпаки – втрачають термінологічність чи їх значення розщеплюється і замінюється декількома, але більш точними термінами, що описують певні характеристики явища. Ці процеси пов'язані з використанням термінів у галузі, з переходом тих чи тих термінів в інші галузі науки і техніки, або взагалі набуттям термінами ознак просторічності. Ці процеси природні. В той час як входження термінів у терміносистему є процесом штучним. Вчені, які займаються корпусними дослідженнями, термінографи, лексикографи аналізують термінологічні одиниці на відповідність концепції чи теорії, згідно з якою вибудовується терміносистема. У разі наявності необхідних характеристик термін може бути долучений до терміносистеми, і в разі втрати – вилучений. Цей процес не є природним, а контрольованим і навіть частково суб'єктивним.

Отже, склад термінології змінюється природним шляхом за рахунок зовнішніх незалежних факторів, у той час як склад терміносистеми визначається її укладачем.

Третьою важливою відмінністю термінології і терміносистеми є системність. Перед тим як заглибитись в це більше, доцільно звернути увагу на різницю в термінах англійської і української мов. Англійською поняттям «*терміносистема*» відповідає словосполучення «*terminology system*», і саме воно описує сукупність термінів, об'єднаних за певним принципом чи системними зв'язками. Водночас поняттям «*terminology*» (*термінологія*) відповідають значення 1) наука про терміни і 2) сукупність термінів, характерних для певної галузі знань.

Системність термінології і терміносистеми відрізняється за своєю сутністю. У першому випадку в її основі лежить семантика: лексичні одиниці в межах термінології об'єднуються спільною семантичною сферою їх застосування. У другому – системні зв'язки можуть відрізнитись у кожному конкретному випадку, а саме: терміносистемі властиві різні типи парадигматичних зв'язків між лексемами, що її створюють, і до таких зв'язків належать синонімія, антонімія, гіпо-гіперонімічні відношення, у деяких випадках – навіть омонімія. Окремо можна виділити зв'язки між вербалізуючими одиницями у фреймі чи парасольковому концепті.

Термінологія може мати міждисциплінарний характер, особливо якщо сфера її застосування є міждисциплінарною, а терміносистема є безвідносною цього аспекту, оскільки вона створюється уже в межах обраної дисципліни з певною метою. Міждисциплінарність термінології може ставати у нагоді в процесі укладання лексикографічних джерел, адже в разі відсутності повного еквіваленту в обраній галузі можна послугоуватись відповідником з суміжної галузі (за умови збігу контекстуальної семантики).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Послугуючись викладеними вище критеріями розрізнення понять терміносистеми і термінології, вчені матимуть можливість більш грамотно формулювати об'єкти своїх досліджень, звужуючи або розширюючи їх. Застосування принципів побудови терміносистем (за концептуальними зв'язками чи парадигматичними) надасть можливість використовувати програмне забезпечення для вичленення конкретних термінологічних одиниць навіть у текстах із дуже вузькою тематикою для їх подальшого дослідження.

References

1. Baranov, A. N. 2003. *Vvedenie v prikladnyu lingvistiku*. Moscow: Editorial.
2. Berrozpe, Juan-Carlos Gil, and Pamela Faber. 2017. "The Role of Terminological Knowledge Bases in Specialized Translation: The Use of Umbrella Concepts". *Temas Actuales De Terminología Y Estudios Sobre El Léxico* 172:1–25.
3. Dyakov, A. S., T. R. Kyiak, and Z. B. Kudelko. 2000. *Osnovy terminotvorenniya: semantychni ta sociolingvistychni aspekty*. Kyiv: KM Academia.

- Gambier, Y. 1987. "Problèmes terminologiques des «Pluiesacides»: Pour une socioterminologie". *Meta* 32(3):314–320.
- Leychik, V. M. 2009. *Terminovedenie: predmet, metody, struktura*. Moscow: Publishing House "Librocom".
- Leychik, V. M. 1981. "Optimalnaya dlina i optimalnaya struktura termina". *Voprosy yazykoznaniiya* 2: 63–73.
- Pryhodko, A. M. 2008. *Konzepty i konzeptosystemy v kognityvno-dyskursyivnyy paradygmi lingvistyky*. Zaporizhyya: Premier.
- Suleimanova, Almira Kamilovna. 2006. "Terminosistema neftyanogo dela i yeyo funkcionirovanie v professionalnom diskurse spezialista". PhD diss., Ufa: Bashkiriya State University. Accessed March 9, 2019. <http://www.dslib.net/russkij-jazyk/terminosistema-neftjanogo-dela-i-ee-funkcionirovanie-v-professionalnom-diskurse.html>.
- Superanskaya, A. V., Podolskaya, N. V., and Vasiliyeva, N. V. 2009. *Obshhaya terminologiya: voprosy teorii*. Moscow: Publishing House "Librocom".
- Vinokur, G. O. 1939. "O nekotoryh yavleniyah slovoobrazovaniya v russkoy tehicheskoy terminologii". *Trudy Moskovskogo instituta istorii, filosofii i literatury*. Moscow: Moskovskii institut istorii, filosofii i literatury.

Гавриленко Валерия. К вопросу о разграничении понятий «терминология» и «терминосистема». В статье приводятся результаты теоретического исследования по выделению существенных отличительных признаков в лингвистических терминах «терминология» и «терминосистема». Обращается внимание на неадекватность использования этих терминов в качестве контекстных синонимов или взаимозаменяемых терминов как таковых. В тексте приводятся аргументы в пользу утверждения, что вышеуказанные термины не могут быть взаимозаменяемыми, исходя из их природы. Отдельно автор отмечает недостаточный уровень изученности термина «терминосистема», а именно – его структуры, особенностей формирования и взаимодействия терминологических группировок различной степени упорядочения и собственно терминологических единиц между собой в рамках терминосистем. Новой является попытка освещения автором концептуальной природы понятий «терминология» и «терминосистема», а именно описания непосредственной связи таких явлений концептуального характера как концептополе и фрейм и понятий терминологического аппарата. Автором также определяется фундаментальная разница этих понятий с учетом природу их формирования и происхождения, поскольку в одном из случаев ключевую роль играют природные процессы сужения/расширения и уточнения контекстуального значения языковых единиц, а в другом имеет место механический искусственный отбор, инициированный одним или несколькими исследователями с определенной целью. В статье также подчеркивается структурно-организационная разница двух вышеуказанных терминов. Тезисы исследования, изложенного в этой статье, могут пригодиться ученым, занимающимся вопросами корпусной лингвистики, ученым-терминологам в процессе построения или уточнения терминологического аппарата своих исследований, а также в процессе выбора возможных методов работы, ведь описаная в работе разница ключевых аспектов понятий «терминология» и «терминосистема» приводит в свою очередь к различным методологиям исследования. Исследователи также смогут пользоваться положениями, изложенными в этой статье, для исследования взаимодействия различных терминосистем в пределах одной терминологии, как соотносятся термины одних терминосистем с другими в рамках одной терминологии, и как происходит и при каких условиях междисциплинарный переход терминов в разные терминологии.

Ключевые слова: термин, терминология, терминосистема, концепт, структура

Havrylenko Valeriia. On Issues of Distinction Between Terms "Terminology" and "Terminology System". The article presents the results of the theoretical study on defining of significant distinctive features in the linguistic terms "terminology" and "terminology system". A special emphasis is put to the inadequacy of the use of these terms as contextual synonyms or as generally interchangeable terms. The text argues in favor of the statement that aforementioned terms cannot be interchangeable, basing on their nature. The author also stresses the lack of investigation of the term "terminology system", namely, its structure, formation peculiarities and interaction of terminological groups of different order degrees and the terms themselves within the framework of terminology systems. The new information is the attempt to outline the conceptual nature of "terminology" and "terminology system" terms, namely to describe direct connection of such conceptual phenomena as the concept field and the frame and terms of the terminology apparatus. The author also underlines the fundamental difference between these terms in view of the nature of their formation and origin, since in one case the natural processes of narrowing/expanding and clarifying the contextual meaning of the linguistic units play a key role, while in the other there is a mechanical artificial selection initiated by one or more researchers for certain specific purposes. The article also emphasizes the structural and organizational difference between the two of aforementioned terms. The key points of the study stated in this paper may be useful for scholars, dealing with the issues of corpus linguistics, and terminologists in the process of concluding or refinement of the terminological apparatus of their research, as well as in the process of choosing of possible methods, since the paper describes the difference in key aspects of "Terminology" and "Terminology system" thus stipulating different methodologies of research. Researchers will also be able to use the provisions outlined to study the interaction of various terminology systems within the same terminology, how the terms of one terminology system are compared with others within the same terminology, and how and under what conditions interdisciplinary transition of terms in different terminologies taking place.

Key words: term, terminology, terminology system, concept, structure.